

„De Juleløses Jul“

Af Martin Dyrbye, lektor ved Danmarks Biblioteksskole

Indledning

1989 fik Håndskriftafdelingen på Det kongelige Bibliotek overdraget størstedelen af Dansk Pressemuseums Arkiv. Det var grundlagt af den navnkundige journalist og redaktør ved *Politiken*, Anker Kirkeby (1884-1957). Kendt som en dreven journalist, der mestrede sit fag, hørte Kirkeby også til blandt de, der trods skepsis fra omgivelserne, kastede sig ud i nye initiativer, men uden at kunne forudse deres rækkevidde eller betydning for fremtiden. Et af de initiativer, som Anker Kirkeby endnu huskes for, er „De Juleløses Jul“.

De „Juleløse“ findes knapt beskrevet i Danmarkshistorien, men hovedsageligt i bøger omhandlende julen og højtiden.

Derimod findes i Dansk Pressemuseums Arkiv et særdeles omfattende kilde-materiale, der dokumenterer emnet. Trods materialets bundethed til Anker Kirkeby og *Politiken*, rummer det mange upåagtede facetter af tilværelsen, som den formede sig for mennesker, der var overladt til nåde og barmhjertighed blandt befolkningen, og hvor den daglige tilværelse hovedsageligt bestod af en kamp for at overleve.

Materialet om „De Juleløses Jul“ er idag henlagt i en række læg, ordnet kronologisk i ti kapsler efter årstal, hvoraf to kapsler bærer betegnelsen „Div.“ og indeholder materiale om forskellige temaer og emner, f.eks. „Julen“, Kirkebys egne overvejelser, notater m.m. om „De Juleløses Jul“ igennem et langt liv.

I det følgende opridses i korte hovedtræk historien bag „De Juleløses Jul“, fortalt gennem de papirer, billeder og tegninger, der er efterladt i arkivet.

Begyndelsen og baggrunden for initiativet til „De Juleløses Jul“
Ideen til „De Juleløses Jul“ fik Anker Kirkeby juleaften 1910, hvor journalisten forlod den hjemlige julehygge og „fordybede sig, iført en Arbejders Dragt, i det mørkeste Kjøbenhavn for at søge Julens Spor mellem Storbyens hjemløse“. Vandringen skete gennem Brøndstræde-kvarteret, hvor vejen blev lagt omkring de beryggede værtshuse som „Nordpolen“, og senere gik turen også gennem de overbefolkede kvarterer i Adel- og Borgergade. Kirkeby traf her byens fattigste, der tilbragte julenatten under usle og uhumske kår i portrum eller i baggårdenes skjulesteder. Anker Kirkebys oplevelser sammenfattedes en halv snes år senere i *Politikens Billedbog* (1920, redigeret af Anker Kirkeby) med bl.a. disse ord:

„Han fandt døddrukne Mænd, han fandt Kvinder, der i tynde Sjaler isnedes af Blæsten, han fandt Smaabørn, som græd af Sult, men Spor af Jul fandt han ikke, før han naaede Sømandsbeværtningen Holger Danske i Prinsensgade. Her var sød Punch og gratis æbleskiver og en stadig Vekselsang:

Solo: Hvor æ Bolette?

Kor: De ve je ætte!

som ved Midnat afbrødes af en norsk Jungmand uden Hyre, der paa Mundharmonika intonerede Dejlign er den Himmel blaa ... Under denne Vandring opstod hos Journalisten ønsket om at skabe Jul ogsaa for disse allerfattigste, og han indførte i Sproget et nyt Ord: Juleløse. “

I *Politiken* 2. juledag 1910 skildrede Anker Kirkeby julenattens vandring, men få anede at kimen dermed var lagt til en årligt tilbagevendende begivenhed, hvor barmhjertighed, social forståelse og kultur gik hånd i hånd, og som i årene fra 1911 og frem til og med julen 1970 blev imødeset med en forventning og glæde især blandt de af den københavnske befolkning, der havde de værste kår, men som også blev et lyspunkt for de mennesker, for hvem julen og højtiden var forbundet med ensomhedens mørke.

De første år

Kort før julen 1911 foreslog Anker Kirkeby i *Politiken*, at læserne og bladet sammen skulle skabe en julefest for de såkaldte „Juleløse“. Bladets læsere bakkede op om ideen, som senere skulle blive en fast institution i byen i julemåneden. Mange af byens borgere, deriblandt flere velhavende mennesker, støttede idéen både med bidrag i form af penge og varer, men også gennem en praktisk indsats, uden hvilken

Forsiden af sangheftet fra den første juleaften for De Juleløse, 1911. Heftet indeholdt julesange og program for underholdningen.

arrangementet aldrig havde ladet sig realisere. Lokaler til festen, der skulle afholdes på selve juleaften sidst på eftermiddagen, blev stillet til fri disposition af Odd-Fellow Ordenen, og i mange år kom Odd-Fellow Palæet til at danne rammen om „De

Juleløses Jul“. Kun udgifter til personale, medhjælp og forplejning til de medvirkende skulle Politiken dække, mens koncertsal og lokalerne blev stillet vederlagsfrit til rådighed i de dage arrangementet havde behov derfor.

I festen indgik bispisningen af et stort antal mennesker og det menes, at ca. 2.000 københavnere i 1911 besøgte palæet juleaftens eftermiddag. Dog blev ikke alle bispist, men mindst 1.200 personer fik et gratis måltid mad. Størstedelen af middagen blev skaffet til veje gennem frivillige gaver og bidrag fra byens handlende og fabrikanter i fødevarebranchen. Menuen var set med vor tids øjne spartansk de første år, men uden tvivl en sjælden og kærkommen gave for de sultne og hungrende, nemlig: „Risengrød og Juleøl. - Frikadeller med Kartoffler. - Kaffe og Kage.“

Da Politiken netop i årene før udbruddet af den første verdenskrig støttede afholdssagen, blev juleøllet foretrukket. Samtidig ville man fra bladets side undgå episoder med beruselse o.l.

Foruden bispisningen skulle hver deltager have en julegave, og fra nær og fjern, København, omegnen og provinsen strømmede bidrag ind til arrangementet, enten som pengegaver eller ting, der kunne glæde den fattige og familier i nød, dvs.: „... en Julepakke med et Par nyttige Smaating, en varmende Trøje, et Tørklæde til en bar Hals eller et Par Vanter til røde, forfrosne Fingre - og helst tillige en lille synlig Erindring, en Julebog eller et Stykke Legetøj, der kan bevare en Stump af Julestemningen, naar Træets Lys er brændte ned.“

Forretningerne på Strøget var gavmilde og velvilligt indstillede, men hverken bispisning eller gaver kunne alene skabe den rette stemning. For Politikens ildsjæl Anker Kirkeby var det vigtigt, at festen ikke blev opfattet som en politisk eller religiøs handling, men derimod alene som en barmhjertighedsgerning, hvor oplevelsen af julen var det centrale tema. Derved blev det samtidig lettere at opnå støtte blandt de mennesker, for hvem julen og dens hygge var en selvfølgelig ting.

Det var ikke Evangeliets budskab, der var det centrale element i „De Juleløses Jul“, men derimod de kulturelle indslag i festen, hvor samtidens fremtrædende kunstnere bidrog til underholdningen og i reglen vederlagsfrit år efter år. Om netop underholdningen bemærkede Anker Kirkeby følgende den 17. december 1911 i Politikens spalter:

„Da vi har bygget de Fattiges Juleaften over Principet, at „til de Fattige er det bedste ikke for godt“, maatte vi jo netop have Hjælp fra de største Kunstnere, der Aaret rundt trækker Læsset, og som derfor dobbelt fortjente Julehvile. Men vi tænkte

paa de Tusinde blanke øjne og paa de Julelys, en stor Kunstner kunde tænde i dem ved et Juleeventyr eller sin Julesang - og vi bad paany, og fik paany kun Ja'er."

Foruden at skaffe husly, mad, drikkelse og underholdning, måtte Politiken også søge at finde et antal frivillige personer, der ville ofre sig for sagen, og i bladet lød følgende opfordring (Politiken, den 17. 12. 1911):

„Kjøbehavnerinden hjælper os.

Naar vi tilsidst beder tyve unge Studenter om at overtage Anvisningen af Pladserne og Fordelingen af Gaver, saa er det uden Skrupler. Ungdommen har altid Tid til at hjælpe de, der trænger. Og uden Betæneligheder henvende vi os til Kjøbenhavnerinden - Byens Kælebarn. Vi ved, at ingen har et større Hjerte; og vi beder trygt om hendes hjælpsomme Hænder til at bære Grøden ned langs Bordene og skænke Kaffen. Ingen kan gøre det elskværdigere og hjemligere end hun, der alene ved sin Tilstedeværelse vil skabe Fest."

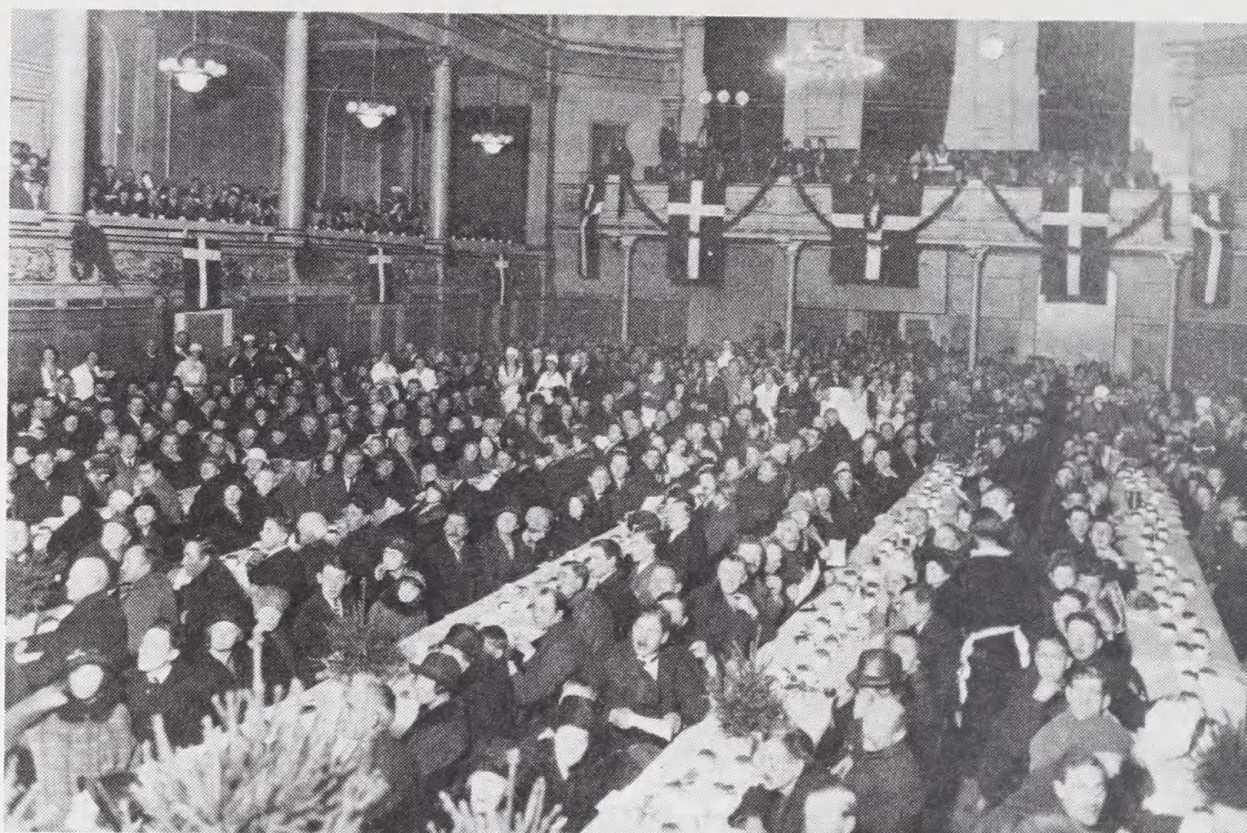
Mange henvendte sig til både redaktionen i Integade nr. 1 og i logeværelset i Odd-Fellow Palæet. Uden større vanskeligheder lykkedes det at skaffe de ønskede 20 studenter og 25 opofrende unge „Kjøbenhavnerinder“, der iført det tvungne hvide forklæde, som de selv skulle anskaffe sig, og en mørk kjole, hjalp til fra lille juleaften og frem til oprydningen efter festen. Allerede dagen efter annonceringen af tilbuddet havde langt flere, dvs. 237 „Kjøbenhavnerinder“ meldt sig til arrangementet som hjælpere, og bidragene strømmede til.

Også de „Juleløse“ henvendte sig talstærkt til de velgørende institutioner, der gennem årene forestod udleveringen af de gratis billetter til arrangementet, først og fremmest Frelsens Hær og Centralmissionen for Hjemløse, og senere også Kirkens Korshær og de centrale arbejdsanvisningskontorer. Som en løbeild spredte rygten sig gennem byens gader, fra den indre by og til det ydre Nørrebro. I Politiken noterede man sig følgende om, hvordan de juleløse hørte om initiativet:

„Selv læser de jo ikke Aviser. En svarede: - Tjenestepigen fortalte det i et Køkken, hvor jeg var gaaet op for at tigge. - Jeg har det fra Aviskonen! lød et andet Svar. - Min lille Dreng kom hjem fra Skolen helt opfyldt af det store Juletræ. Læreren havde sagt det i Klassen, fortalte en Mor."

Hurtigt strømmede folk til for at sikre sig et gratis adgangskort, og både familier og enlige kunne deltage, men af praktiske grunde kunne de mindste børn ikke komme med. Succesen kom i nogen grad bag på Anker Kirkeby, der således den 21. december 1911 beskrev situationen:

Fotografi fra Odd Fellow-Palæet 1917. De mange juleløse afventer juleaftens underholdning.

„Det kneb stærkt med at faa de 1200 Dobbelt-Billetter færdige i rette Tid. Men vi naaede det. Kl. 11 var Frelsens Hærs øverste Officerer fra alle elleve Distrikter samlede for at modtage Instruktioner, og en Time efter uddeltes vore Adgangskort gennem deres Hænder i de yderste Forstæders Baggaarde. Præcis Kl. 12 rullede en Bil op fra Centralmissionens Kontor i Saksogade, og den lange Række af Ventende hilste vor Medarbejders Billetpakker med glade Smil. Frelsens Hær uddelte i Dagens Løb ved flere personlige Besøg i fattige Hjem flere hundrede Kort, og Pastor Johansen i Centralmissionen havde iaftes af 600 kun lidt over 100 tilbage. Resten vil idag blive revne væk, og vi vil imorgen staa sørgeligt hjælpeløse overfor alle Henvendelser.“

Tre dage senere, på selve juleaften, åbnedes tidligt på eftermiddagen Odd-Fellow Palæets døre til den første store fest for de „Juleløse“ og i hold førtes gæsterne ind i palæets store og lille sal. Forinden var gået hektiske timer med at organisere spisingen, pakning af de mange gaver i julekurve og andre praktiske foranstaltninger. Blandt avisens læsere ønskede flere, at kunne overvære festen og betragte synet af de mange fattige, stakkels mennesker. En velhavende direktør ytrede således ønske om mod betaling af en klækkelig entré, at overvære festen sammen med gode venner som tidsfordriv før den store aften, men Anker Kirkeby og medarrangørerne afviste blankt denne form for usmagelig nyfigenhed.

PROGRAM

for

Juleunderholdningen i Koncertpalæet

Juleaften 1917

DEN KGL. LIVGARDES ORKESTER

Dirigent: Hr. *VALDEMAR NIELSEN*

Kgl. Kammersangerinde Frk. ELLEN BECH:

„Julen har bragt velsignet Bud“

„Julen har Englelyd“

Ved Flyglet: Fru *MARY HORNEMANN*

Kgl. Kammermusik Hr. FINI HENRIQUES:

„Myggedans“

„Russisk Dans“

Kgl. Kammersanger Hr. PETER CORNELIUS:

„Klokke ring Fred“

„Danmark, dig følge Held og Hæder“

Ved Flyglet: Hr. *AXEL SCHNOHR*

DEN KGL. BALLETT:

Tarantellen af „Napoli“, danses af *CARLA KELLER* og
BENTE HØRUP-HASSING

Børnedansen af „Elverhøj“, danses af *AGNETE TILLING*
og *HARALD LANDER*

Skuespiller ved Scala-Teatret, Hr. CARL ALSTRUP:

Lystige Viser

Ved Flyglet: Hr. Kapelmester *MEINUNG*

Skuespiller ved det kgl. Teater, Hr. JOHANNES POULSEN:

Haandværkerviser

Kgl. Skuespillerinde, Fru Professorinde ODA NIELSEN:

„Et Barn er født i Bethlehem“

Ved Flyglet: Hr. *AXEL SCHNOHR*

Tilstrømningen til arrangementet var over al forventning, og mange uden adgangskort fik alligevel lov at deltage eller få en julepakke efter festens afslutning ved 18-tiden, men også mange gik forgæves.

Underholdningen

Foruden middagen bød Politiken på underholdning af høj karat efter devisen, at selv det bedste var ikke for godt til den juleløse. Anker Kirkeby formåede fra første

Komponisten og violinisten Fini Henriques var gennem en årrække på juleaftens program. Her en bladtegning fra *Politiken*, fra De Juleløses Jul 1926.

færd i 1911 at overtale fremragende kunstnere til at optræde for de juleløse. Der uddeltes et program, hvortil Bertha Dorph tegnede en forside, og heri var aftrykt verdslige julesalmer, hvoraf flere af teksterne var nyskrevne til lejligheden af samtidens kendte yngre forfattere. Salmerne var Jeppe Aakjærs „Lyset tændt, Minderne tændt ...“ til melodien på „Glade Jul, dejlige Jul“; L.C. Nielsens „Dejligst Julelys at se: Barneøjne, som kan le“ til melodien „Dejlig er den Himmel blaa -“, samt L. Mylius-Erichsens „Glade Jul, dejlige Jul“ til melodi af samme navn.

Et fast indslag gik igen i alle de år, hvor Anker Kirkeby medvirkede aktivt, nemlig indslagene med Den kgl. Livgardes Musikkorps, der troligt år efter år mødte op og spillede de toner, som netop de hjemløse og fattigste kendte til, når orkestret marcherede op og ned ad Strøget.

Efter bespisningen i året 1911 af det første hold overværede dette første afdeling af underholdningen, hvor Den kgl. Livgardes Musikkorps under ledelse af dirigenten Valdemar Nielsen spillede julesalmerne „Glade Jul, dejlige Jul“ og „Højt fra Træets grønne Top“. Derpå fulgte julesalmer sunget af kgl. kammersangerinde, frk. Ellen Beck ledsaget af orglet ved frk. Augusta Eschricht. Herefter underholdt komponisten og musikeren Fini Henriques. Bl.a. spillede Fini Henriques „En Julehistorie, fortalt i levende Billeder“, som filmmanden Ole Olsen præsenterede. Derpå sang den unge, men allerede da berømte og feterede skuespiller Poul Reumert „Jens Vejmand“, akkompagneret af Levysohn. Under denne del af underholdningen blev så atter adskillige hundrede mennesker bispist i palæet, og disse deltog efterfølgende i koncertens anden afdeling, der havde lige så store kvaliteter som den første.

Foruden musikkorpset, der såvel dengang som nu gør lykke med „Vagtparaden drager forbi“ og „Riberhus-Marsch“, underholdt kgl. kammersanger Peter Corne-

lius ledsaget af Livgarden med „Danmark, dig følge Held og Hæder.“ Herefter fulgte balletoptræden ved Svend Carl Jensen og Emma Kraft fra Det kgl. Teaters Ballet, og endnu et balletindslag fulgte, nemlig „Børnedansen af „Elverhøj“, hvortil musikkorpset akkompagnerede. Elith Reumerts oplæsning af „Den lille Pige med Svovlstikkerne“ gjorde stor lykke, og den navnkundige skuespillerinde Oda Nielsen vakte glæde med „Sange for Børn og Far og Mor“. Endelig var der afslutning ved Den kgl. Livgardes Musikkorps med „Fantasi over danske Sange.“

Hovedparten blandt de medvirkende optrådte uden honorar og modtog alene en symbolsk gave, f.eks. en juledekoration, en boggave o.l., mens Den kgl. Livgardes Musikkorps fik et beskedent beløb til deres pensionskasse. Kun Den kongelige Ballets medvirkende blev aflønnet tariffmæssigt i årenes løb.

Igennem årene formåede Anker Kirkeby og Politiken at fastholde formen og den tradition, som efterhånden var blevet skabt for afholdelsen af „De Juleløses Jul“. Mange kunstnere vendte år efter år tilbage til festen, deriblandt Fini Henriques, Oda Nielsen, Den kgl. Livgardes Musikkorps og dansere fra Den kongelige Ballet, men også de førende yngre talenter blandt sangere og skuespillere fik lejlighed til at optræde ved den særlige lejlighed. Mange ukendte eller vordende talenter blev imidlertid også afvist til fordel for „sikre“ navne, som man vidste ville falde i publikums smag.

Arrangementets planlægning og organisation

Det var karakteristisk for afholdelsen af „De Juleløses Jul“, at arrangementet oftest blev planlagt sidst i oktober eller endog så nær julens højtid, at det kunne synes uigennemførligt. Dette var tilfældet bl.a. i 1915, hvor mange på grund af verdenskrigen havde travlt med at støtte og yde deres til de, der i det daglige var ramt af nød, og Politiken ville således ikke „trætte“ deres læsere og vennerne af bladet, deriblandt mange kunstnere, „til hvem Velgørenheden i Aar har stillet større Krav end ellers“, som bladet udtrykte det.

Alligevel gennemførtes arrangementet bl.a. som følge af det arbejde, som Frelsens Hærs søstre gjorde ved at opsøge 500 familier, der ikke havde råd til at fejre julen. Også pastor Bast fra Centralmissionen, som i en årrække hørte til blandt de utrættelige medarrangører, veg ikke tilbage for at yde sit til arrangementets gennemførelse ved blandt andet at indsamle navne på 800 familier, der kunne have gavn af „et Maaltid Mad, en Kurv med Julegaver og en Julesang“. Tilmed kunne

Arrangementskomitéen ved arbejdsbordet. Juleaften for de juleløse i 1927 skal planlægges og organiseres.

pastoren røbe, at han året før, dvs. i 1914, havde haft 400 billetter for lidt. Heller ikke „de assisterende Damer“ og kunstnerne ønskede den årligt tilbagevendende begivenhed standset. Det forlød i Politiken, at Oda Nielsen ville returnere „fra London tidsnok til at synge for de Fattigste paa Juleaften“, og netop denne afholdte og respekterede kunstner gjorde indtil sin død juleaften til noget særligt blandt samfundets forstødte eller glemte skæbner.

Arrangementet fik hurtigt udløbere i form af nye initiativer, der kunne erindre Politikens læsere og omverdenen om den årligt tilbagevendende begivenhed. Således gennemførtes lejlighedsvis auktioner af bøger, malerier og illustrationer til fordel for „De Juleløses Jul“.

Siden fulgte fra 1927 en julekoncert, transmitteret i Statsradiofoniens regi, nogle dage før jul, ligeledes på initiativ af Anker Kirkeby. Gennem adskillige år hørtes redaktørens røst i radioen med jule talen, der altid vakte røre, selvom formålet var at støtte „De Juleløses Jul“. En tradition for indsamlinger gennem radioen blev grundlagt af Anker Kirkeby. De største dagblade fik således også mulighed for at benytte radioen til velgørenhed ved radiotransmitterede julekoncerter, hvortil bidrag gennem telefonvæsenet kunne indtelefoneres. Koncerterne og Kirkebys tale medvirkede til at fastholde interessen for „De Juleløses Jul“.

Ryttersken fru Louise Hasselbalch serverer flæskesteg fra folkekøkkenet. Julen 1927.

Tilslutningen blandt de juleløse blev da heller ikke mindre med årene. Mere end 1.000 mennesker oplevede hvert år festen juleaftens eftermiddag, men klientellet skiftede dog karakter. Således noterede Anker Kirkeby sig efter de første årtiers forløb, at det ikke længere primært var de fattige familier, der stod i kø for at deltage, men derimod yngre, hovedsageligt enlige mænd, der i 1930'erne bad om et adgangskort, som følge af arbejdsløshedens svøbe, mens Socialreformen havde gjort den synlige og åbenbare nød mindre for de børnerige familier, der nu kunne klare sig bedre gennem julen i forhold til tidligere. Herom gjorde Anker Kirkeby sig følgende tanker i 1935:

„Der er stor Forskel paa Juleløses Juleaften før og nu, de fattige er vel ikke blevet lykkeligere, men de lever under helt andre ydre Former, blandt andet takket være Socialreformen. Ulykken ved Fattigdom og Arbejdsløshed ligger nu forankret mellem de unge, og derfor ser Fattigdom ikke mere saa malerisk ud; dengang var de Juleløse usle Vrag, krumryggede Troldeskikkelser og pjaltede Hekse. Nu ser man mellem dem mange unge raske Mænd i forholdsvis pænt Tøj, hos dem er Ulykken slaaet ind i Stedet for ud, ydmyge, ynkelige og taknemmelige er de blevet haarde, bitre, hadefulde og betragter de Gaver, som vi rækker dem med venlig Haand, som en alt for lille Del af den Ret, der tilkommer dem. Tidligere klynkede de gamle

En juleløs melder sig med en sveske på gaflen og får udleveret sin mandelgave, en ekstra julekurv. I stedet for mandler brugte man i 1927 svesker for at undgå snyderi.

Koner: „Gud velsigne Dem, det var dog en herlig Kurv“, nu snapper den unge Mand Kurven uden Tak, snarere med Kritik: „Hvad Fanden er det for noget Møg“. Jeg kan ikke blive Spor vred paa dem derfor.“

Mange blandt Politikens læsere, kolleger og venner fra Anker Kirkebys store omgangskreds ydede store ofre for, at traditionen kunne leve i mere end en menneskealder. Således blev en komité af fremtrædende personligheder dannet, og en slags „damekomité“, omtalt som „Værtinderne“, gjorde deres til løsning af de mange praktiske problemer, som festen gav anledning til. I 1930'erne deltog bl.a. statsministerens hustru, fru Stauning, og fru overretssagfører Hvass aktivt ved at dække bordene i Tivolis koncertsal. Den unge rytterske Louise Hasselbalch tog sig af gæsterne og fik ansvaret for de ti mandler til mandelgaven, mens andre under forfatterinden Inger Bentzons myndige ledelse påtog sig arbejdet med ledelsen af damerne med „Uldtøjet“, dvs. indsamling af uldtøj, der blev delt ud sammen med julepakkerne til deltagerne i festen.

For Anker Kirkeby blev arbejdet med at arrangere „De Juleløses Jul“ ikke lettere med tiden, snarere tværtimod. Hans høje krav til arrangementets kvalitet harmonerede ikke altid med de mange medhjælperes personlige interesser og initiativ, og konflikterne kunne undertiden forekomme så store, at overvejelser om arrangementets fremtid fra tid til anden trængte sig på. Ofte forstod medhjælperne ikke betydningen af, at arrangementet på ingen måde måtte kunne opfattes som væ-

rende udtryk for ønsket om personlig vinding for nogen af de medvirkende. Om medhjælpernes rolle konstaterede Kirkeby følgende i 1935:

„Også Medhjælperne ved Juleløses Juleaften har helt skiftet Karakter. Dengang havde jeg til Hjælp en hel Stab af unge, dygtige Mennesker, der som gode Venner og Kammerater hjalp mig med at springe rundt i Palæet og skabe det hele af intet. Det gik som en Leg, og Maskineriet gik i Virkeligheden, da de Juleløse kom ind ad Døren, som om det hele var smurt. Nu ved vi allesammen gennem aarelang Tradition, hvordan det hele skal være, og der er Medhjælpere, der har været der en Aarrække, men jeg savner det, som jeg vil kalde Officerer, selvstændige Medhjælpere, Arbejdet gaar som en Maskine ganske vist, men uden Humør, og i det Øjeblik Festen begynder og de Fattige lukkes ind, saa gaar det hele meget langsommere, end det gjorde i de første Aar, Indmarchen er daarligt arrangeret, Fordelingen af Pladserne gaar alt for systematisk, og Serveringen foregaar alt alt for langsomt.“

Også på andre måder mærkedes en økonomisk fremgang siden starten på „De Juleløses Jul“ i 1911. Julemåltidet til festen blev som årene gik mere luksuriøst. Mens gæsterne i de første årtier blev drevet til palæet af sult og fik et måltid, som dækkede et ofte uopfyldt behov i dagligdagen, var julemaden i 1935 mere i overensstemmelse med julens traditionelle, men ikke særligt „sunde“ spiser. Frikadellerne var nu erstattet af flæskkesteg, men risengrøden var dog fortsat fast inventar som dessert. Også mandelgavernes standard højnedes med årene, og således kunne den heldige vinder komme i besiddelse af en gås, som blot én af de eftertragtede gevinster.

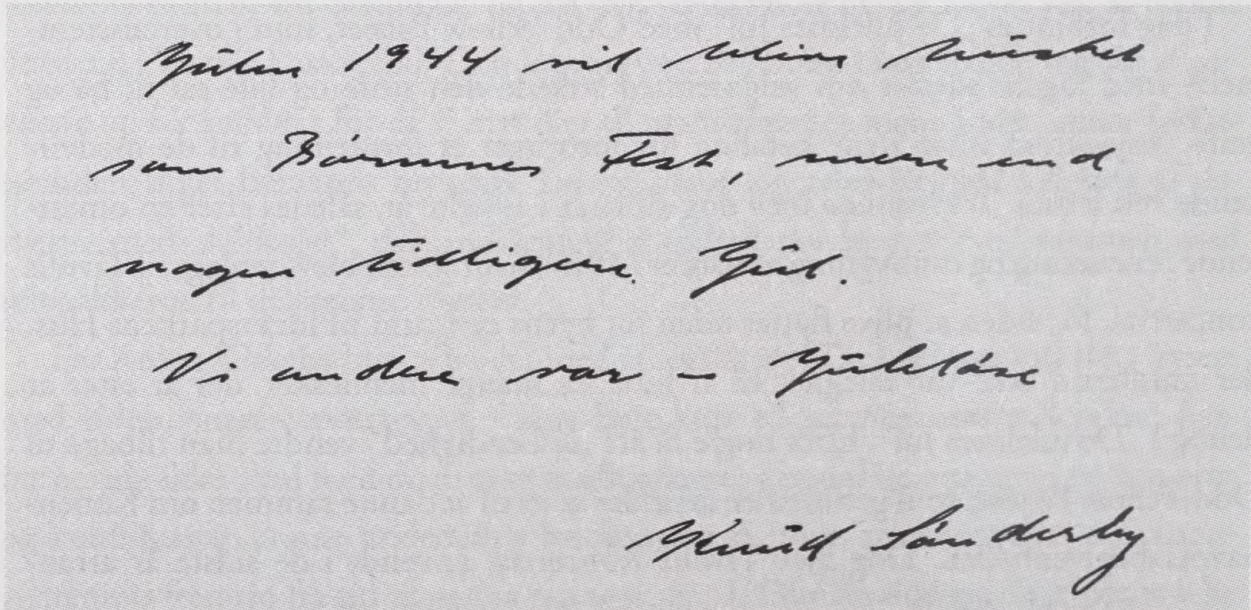
I dag forbindes „De Juleløses Jul“ med Odd-Fellow Palæet, som i overensstemmelse med logens idealer om velgørenhed stillede den store og lille sal til fri og gratis disposition mod alene betaling for forbruget af forplejning til de medvirkende ved festen. Traditionen blev dog afbrudt i enkelte år, således efter en omfattende renovering og ombygning af palæet i 1927, hvor festen blev henlagt til Tivolis koncertsal, for siden at blive flyttet uden for byens centrum til Idrætsparkens Hus, der imidlertid ikke var velegnet til at huse de mange mennesker, der år efter år deltog i „De juleløses Jul“. Efter nogle få års „udlændighed“ vendte man tilbage til Odd-Fellow Palæet, som gennem en årrække kom til at danne rammen om Københavner-begivenheden. Dog blev Tivolis Koncertsal anvendt i de sidste år arrangementet fandt sted.

Besættelsestiden og tiden efter Befrielsen.

Under besættelsestiden viste behovet sig stort for afholdelsen af „De Juleløses Jul“, men vanskelighederne med at skaffe mad og varer, der var rationerede, samt gaverne var store. Alligevel gennemførtes festen, dog under behørig hensyntagen til de praktiske forhold som mørkelægning og rationering betød. Også papirrationeringen fik betydning, idet Anker Kirkeby kun lod begivenheden få ringe plads i Politikens spalter, men også „fordi hele Arrangementet nu gaar som et velsmurt Maskineri, men det svækker naturligvis i nogen Grad Interessen for Festen og giver os ikke den nødvendige Reklame“, erkendte redaktøren modstræbende.

På grund af verdenskrigen og den tyske besættelse af Danmark voldte det kvaler for Politiken at skaffe tilstrækkelige økonomiske midler og naturalier til afholdelsen af „De Juleløses Jul“. Samtidig voksede presset fra de mange i hovedstaden, som rammes socialt og menneskeligt af krigsårenes trængsler. Det førte til, at Politiken genoptog traditionen med at lade danske bildende kunstnere og forfattere yde deres frivillige og velgørende bidrag til fordel for „De Juleløses Juleaften“, men ikke som tidligere et lotteri. I stedet lod bladet Anker Kirkeby redigere „et festligt Pragtværk“, nemlig en udgivelse af „Danske Forfatteres og Kunstneres Julehilsen 1944“, som solgtes gennem boghandlerne. Blandt de mange bidragydere var navne som billedkunstnerne Ib Andersen, Anton Hansen, Kræsten Iversen, Johannes Nielsen, Mogens Lorentzen og Jais Nielsen. Af danske forfattere bidrog bl.a. Vilh. Andersen, H.C. Branner, Knuth Becker, Tove Ditlevsen, Agnes Henningsen, Johannes V. Jensen, Tom Kristensen, Siegfred Pedersen, Edith Rode, Otto Rung og Jens August Schade.

*Julen 1944 vil blive husket
som Børnenes Fest, mere end
nogen tidligere Jul.*

Vi andre var - Juleløse

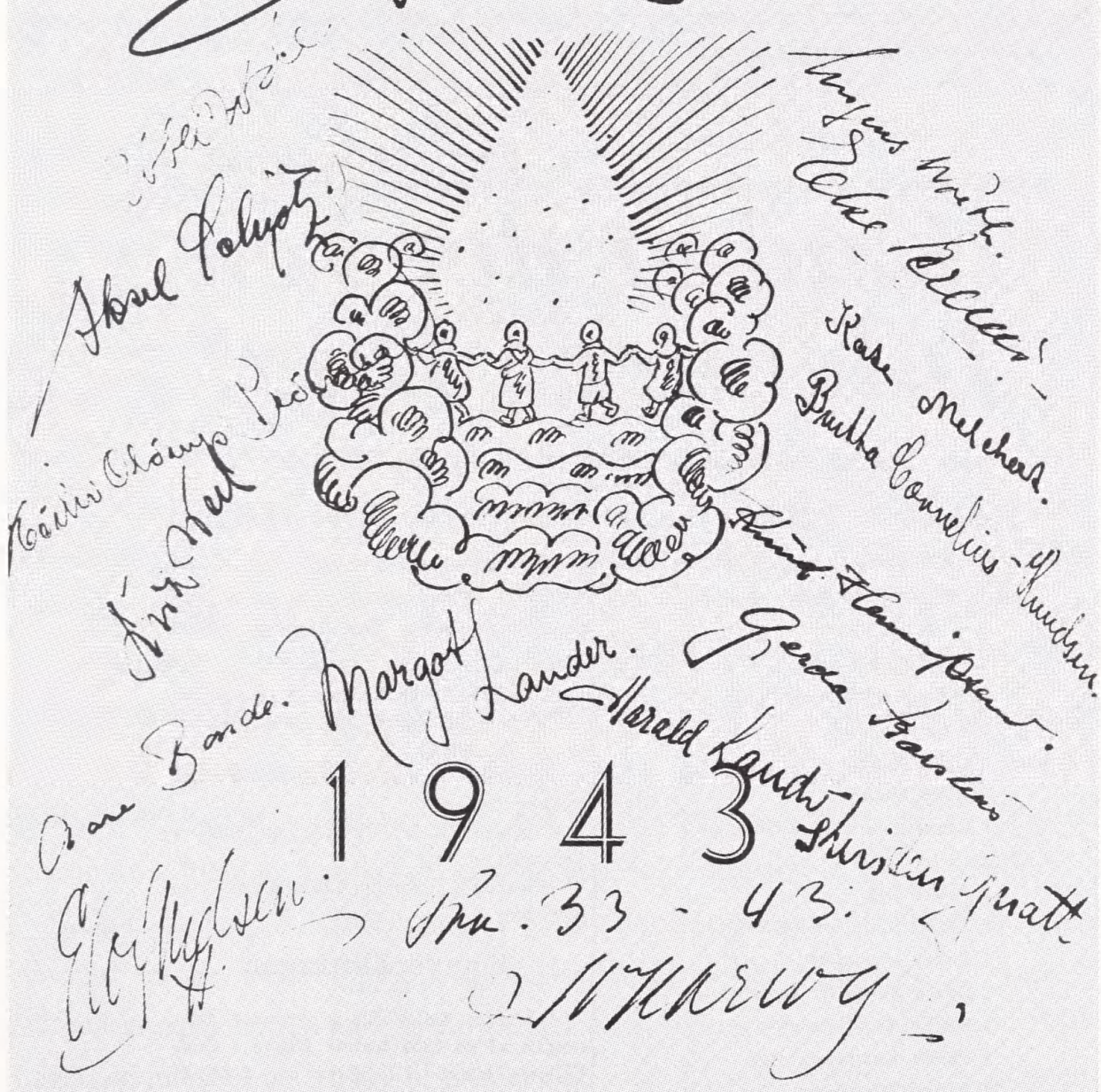
Knud Sønderby

Knud Sønderbys krasse kommentar til julen 1944: "Julen 1944 vil blive husket som Børnenes Fest, mere end nogen tidligere Jul. Vi andre var - Juleløse."

JULELOSES JULEAFTEN

Stefan Islandi

Ved Juleløses Juleaften 1943 optrådte bl.a. de kunstnere, der her har signeret forsiden af 'juleheftet'. Blandt signaturerne er Stefan Islandi, Ebbe Rode, Aksel Schiøtz, Mogens Wieth, Else Brems, Margot Lander, Harald Lander og Liva Weel.

De Juleløse mangler Byggryn, Sild og Sæbe

Der er endnu Plads i de 1350 Julekurve

Denne overskrift stod i Politiken 21. dec. 1943.

Men allerede dagen efter kunne man læse, at i hvert fald mangelen på byggryn var afhjulpet, takket være en gave fra Glostrup Grynmølle.

22. December 1943

Hvad er der i en Julekurv i Dag?

Der mangler blandt andet Sild og Sæbemærker

Forfatteren Adjunkt Hans Hvass leder Juleaftens Koncert

HVAD er der i en af de Juleløses Julekurve? Lad os kikke efter:

- ½ Kilo Sigtebrød
- 1 Glas Marmelade
- ½ Kilo Medisterpølse
- 1 Blok Grønkaal
- ¾ Kilo Byggryn
- ½ Kilo Sukker
- 1 Daase Flæsk (425 Gram)
- ¾ Kilo Ost
- 1 Pakke Ost
- 1 Daase Kødpoelse (425 Gram)
- 1 Pakke Makaroni
- 1 Daase Sild eller Leverpostej
- 1 Pakke Teerstætning
- 1 Pakke Kaffeerstætning
- 1 Pakke Tilsætning
- 1 Stk. Sæbe eller et Vaskepulver
- 1 Pose Konfekt
- 1 Pose Dragee
- 1 Julehæfte
- 3—4 Æbler.

Synes De, der mangler noget Saa

send os det i Dag! Selv beder vi om Sild og Sæbemærker. Juleløses Kontor er indrettet i Politikens Hus, Telefon Central 6511.

Af Bidragslisten nævner vi yderligere: Grosserer Knud Brøndsholm: 1000 Nisser til Bordpynt.

Aargaards — Kbhvns Vaffelfabrik: 50 Pakker Vafler.

Grosserer C. F. Corvera: 66 Flasker Frugtsaft m. m.

Glostrup Grynmølle: 1350 Pakker S.S.-Byggryn.

Kurvepakningen

I Morgen tidlig Kl. 9 begynder Pakningen af de 1350 tomme Kurve i Odd-Fellow Palæet. Kl. 11 er der Frokost-pause. Kl. 15.30 Kaffe. Frokostpakker og Kittel eller Forklæde maa medbringes. I øvrigt tilraades meget varm Paaklædning.

Koncerten vil i Aar blive ledet af Forfatteren Adjunkt Hans Hvass. Han haaber at have Programmet færdigt, saa vi kan offentliggøre det i Morgen.

Flere af de første udkast til bidragene findes idag gemt i Pressemuseets Arkiv, dvs. i form af skitser og kladder til den trykte udgave, der skulle udsendes i 1000 nummererede eksemplarer, mens bidragyderne til gengæld hver især modtog et prøvenummer. Temaet, der kun måtte behandles på én side pr. bidragyder, skulle være „Dansk Jul 1944“, som det anførtes i en fortrolig skrivelse udsendt den 2. november 1944 til kredsen af mulige bidragydere.

De originale forlæg, dvs. ialt 59 af de 60 originale tegninger og manuskripter blev kort før juleaften 1944 solgt på en auktion til fordel for „De Juleløses Juleaften“, og i øvrigt udstillet i vinduet hos Munksgaards Boghandel ved Frue Plads. Auktionen foregik under lidt særprægede omstændigheder idet den afholdtes på Politikens redaktion, hvor budene blev indtelefoneret fra hele landet. I løbet af et par dage indløb bud fra Karrebæksminde til Hasle på Bornholm. Første bud kom ikke overraskende fra Anker Kirkeby på 500 kr. Både via telefonen og ved daglige artikler i Politiken kunne læserne følge budenes himmelflugt, der nåede 2.500 kr. takket være en handlende fra Hasle på Bornholm, der derved sikrede sig de originale forlæg til julens store udgivelse. Derved blev målet med et budgetteret overskud på 24.500 kr. nået, og atter kunne „De Juleløses Jul“ gennemføres.

De gode tider vendte tilbage efter Befrielsen, men behovet for „De Juleløses Jul“ blev ikke mindre, selvom den umiddelbare nød mindskedes i efterkrigsårene. Fortsat betød arrangementet meget for mennesker, der var ensomme eller førte en tilværelse som „stille eksistenser“. Sammenholdet og hyggen ved julefesten i Odd-Fellow Palæet betød mere end gaver og bespisning. Netop dette fæstnede ministersekretær Bjerregaard Jensen sig i et brev til Anker Kirkeby skrevet i slutningen af november 1950, hvori han mindedes sin rolle som medhjælper og hyggen 6-7 år tidligere, selvom krigsårene var vanskelige. Om hyggen skrev Bjerregaard Jensen således:

„Og det var det store, det største Øjeblik, da alle gæsterne - mange efter timers ventetid - ivrige, halvt i løb, som af en kæmpemagnet blev trukket mod tribunen. På forbavsende kort tid faldt menneskebølgen til ro omkring bordene med flæskestegen og juleøllet og lyttede til Gardens orkester. Man talte ikke meget sammen. Man oplevede stille, men var alligevel et fællesskab, fælles om glæden og oplevelsen.

Så kom de slag i slag, vore største scenekunstnere. Mogens Wieth, Liva, Wandy Tworek og mange flere gjorde aftenen uforglemmelig for de juleløse.“

Selvom tilslutningen ikke blev mindre til „De Juleløses Jul“ var Anker Kirkeby sig meget bevidst om, at festen ikke måtte glide i retning af en tom og hul tradition,

der blot fortsatte år efter år som „et velsmurt Maskineri“ uden at sætte spørgsmålstegn ved dens berettigelse eller rituelle karakter.

Anker Kirkebys farvel

I 1954 var Anker Kirkeby ved at sætte sit eget personlige punktum for „De Juleløses Jul“, hvorfor han også gjorde sig tanker om, hvorvidt tiden var inde til at slutte festen. Derfor sendte redaktøren breve til fire af de trofaste organisationsfolk, som havde gjort en stor og uegennyttig indsats for sagen gennem årtier. I sit brev sendt den 20. december 1954 til Carl Knudsen (Centralkontoret for hjemløse Mænd), sekretær Sundstrup (Kirkens Korshær), fru oberstløjtnant Vera Kofoed (Frelsens Hær) og pastor Mann (Centralmissionen) skrev Kirkeby bl.a.:

„Siden 1911, da vi første gang afholdt festen, har jo imidlertid de sociale forhold ændret sig, og den understøttelse, der dengang blev ydet som en barmhjertig almisse, er nu i nogen grad afløst af lovfæstet socialhjælp, aldersrente og lignende. På den anden side har Juleløses Juleaften jo bevaret en vis tiltrækning, fordi de ensomme her bliver delagtig i et fællesskab, så de gamle ikke skal sidde alene på juleaften, og desuden får gæsterne jo andel i en festlig julekoncert med alle landets bedste kunstnere.“

Ingen af de adspurgte ønskede imidlertid festen afskaffet, og rammende svarede Carl Knudsen, at „sålænge der eksisterer hjemløse paa herberger, og der er enlige mennesker uden tilknytning til hjem og familie sålænge vil der også være behov for saadanne arrangementer.“ Alligevel blev julens rolle i samfundet anfægtet i midten af 1950'erne, hvor velfærdsstatens forhold til julen blev sat i relief i en artikel i *Information* fra den 3. december 1955, hvori bladet noterede sig, at julens udgifter nu havde nået et anseeligt beløb i forhold til den samlede samfundsøkonomi, og bladet anslog julens udgifter til 400 millioner kr. Repræsentanterne fra Kirkens Korshær, Frelsens Hær og Centralmissionen mente, at behovet for festen fortsat ville eksistere, selvom man med pastor Manns ord ikke kunne „se bort fra, at den sociale standard i Danmark er hævet, og at dette også mærkes noget i efterspørgslen efter hjælp“.

Afslutning

Foruden de forbedrede sociale forhold var en anden faktor også af betydning for Anker Kirkebys overvejelser, nemlig den kendsgerning at Socialdemokratens og

TELEGRAM f61 urgent = københavn 10469 47 24 1234

DEN DANSKE STATSTELEGRAF

= urgent = redaktør anker kirkeby
pile alle 19/a khf

Tj. bem.

Telegrafstation
København F
Godebøj

Dato: .....

kl.	af	lbnr.	til	den	kl.
-----	----	-------	-----	-----	-----

= vi 175 assisterende ved juleløses jul ved hvor udkøbt de er i deres store arbejde med det nye pressemuseum men håber inderligt de aflægger os et besøg ved teen idag stop hverken vi eller de juleløse kan undvære dem +

19/a 175 + 1254 + + København 1462 map 2 e 6 e f am. am. XP bud betalt. RP svar betalt.

1954 blev Anker Kirkebys sidste som arrangør af De Juleløses Jul. - Arvtageren blev den unge Paul Hammerich.

fagbevægelsens initiativ, „De Hjemløses Jul“ betød, at knapt 2.000 mennesker blev bispist på Københavns Rådhus om aftenen på selve juleaften, hvilket på længere sigt kunne svække Politikens arrangement, der altid blev afholdt om eftermiddagen. Det var dermed i princippet muligt, at deltage i begge arrangementer, som havde mange lighedspunkter. Begge afholdt bespisning og rummede nogle gode timers underholdning med førende kunstnere, men pengegaven til den enkelte deltager ved arrangementet på Københavns Rådhus var større end den blanke daler, som traditionen tro år efter år uddeltes til hver deltager ved „De Juleløses Jul“.

En ting var dog sikkert, at Politikens arrangement blev modtaget med stor taknemmelighed blandt deltagerne og de mennesker, som ikke kunne få mulighed for at deltage, men i stedet modtog en kurv, for som en nødstedt familiefader taknemmeligt skrev til Kirkeby i 1955, „... .naar man bogstavelig talt sulter og Nerverne er paa 0 punktet, saa er det meget meget velgørende at faa en saadan Gave“.

De mange takkebreve, som deltagere og modtagere af julekurve, tøj m.m. gennem årene skrev til Anker Kirkeby og Politiken vidnede om, at traditionen gjorde gavn trods tvivlen fra tid til anden om festens berettigelse. Imidlertid indså Anker Kirkeby, at nye og yngre kræfter måtte tage over, hvis „De Juleløses Jul“ skulle leve videre. Julen 1954 blev således Kirkebys sidste aktive år i „De Juleløses“ tjeneste.

I julen 1955 blev det den unge journalist Paul Hammerichs opgave at løfte arven efter Anker Kirkeby. Juleaften 1970 afholdt Politiken „De Juleløses Jul“ for sidste gang. Bispisningen om eftermiddagen var iøvrigt i de sidste år blevet afløst af en julebolle og varme drikke, men fortsat indeholdt festen underholdning af høj karat.

Ved Politikens 100-års jubilæum i 1985 blev det opgjort, at 40.000 juleløse gennem 60 år havde deltaget i bispisningen. Kun Pressemuseets Arkiv og få vidnesbyrd i bøgerne minder eftertiden om „De Juleløses Jul“.

Litteratur

Ellekilde, Hans: *Vor danske Jul gennem Tiderne*.

Kbh.: G.E.C. Gads Forlag, 1943.

Kirkeby, Anker (red.): *Politikens Billedbog*. Kbh.:

Politikens Forlag, 1920.

Piø, Iørn: *Julens hvem hvad hvor. Håndbog om julens traditioner*. Kbh.: Politikens Forlag a.s.,

1977 og senere udg.

Piø, Iørn: *Den nye jul i tekst og billeder*. Kbh.:

Forlaget Sesam A/S, 1992.

Politikens Historie set indefra 1884-1984. En

scrapbog samlet og kommenteret af Bo Bram-

sen. Kbh.: Politikens Forlag a.s., 1984. Bd. 1-

2.

Anvendt kildemateriale.

Dansk Pressemuseum og -Arkiv 1989/174. Anker Kirkeby 148 kps. III. Materialesamlinger (tryksager, manus., breve).

Materiale om „De Juleløses Jul“: 1911-1955-56 & div., kps. 115-124. Håndskriftafdelingen, Det kgl. Bibliotek.